

М.Г. АШИМОВА¹, Г.Т. ШҮКЕНАЙ¹, Н.М. УӘЛИ²¹І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті²А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты

✉ e-mail: malika_amg@mail.ru

**ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ АНТИҚАҺАРМАН БЕЙНЕСІ МЕН
ГУМАНИСТІК МАЗМҰНЫНЫҢ БАЙЛАНЫСЫ**

Аңдатпа. Мақала қазіргі қазақ әдебиетіндегі антиқаһарман құбылысы мен оның прозадағы гуманистік бағыты мен мазмұндық байланысын жан-жақты зерттеуге арналған. Антиқаһарман ерлік, қайсарлық және қоғамдық белсенділік мұраттарына негізделген дәстүрлі қаһарманға қарсы әдеби кейіпкердің баламалы түрі ретінде қарастырылады. Классикалық қаһарманға қарағанда, антиқаһарман – моральдық күмәндарды, экзистенциалды ізденістерді және эмоционалдық дағдарыстарды бастан кешіретін, қазіргі әдебиеттің жеке психология мен рухани тәжірибеге терең назарын көрсететін, іштей бөлінген тұлға. Зерттеуде бірқатар прозалық шығармалардың («Сүйекші» – Дулат Исабеков, «Ақшоқыда қыс қатты» – Төлен Әбдік, «Ақ боз үй» – Смағұл Елубай, «Аңыздың ақыры» – Әбіш Кекілбаев) көркемдік ерекшеліктері салыстырмалы, әдеби, контекстік тәсілдер арқылы талданды. Антиқаһарманның негізгі белгілері ретінде белсенді күрестен саналы түрде бас тарту, ішкі осалдық, рухани және әлеуметтік қысым жағдайында адамдық абыройын сақтауға ұмтылу жәйттері айқындалды. Анти қаһармандар бейнелерінің сол кездегі гуманистік идеялардың экспоненттеріне айналуына, ерлік, борыш және адамгершілік таңдау ұғымдарын қайта қарауға ықпал ететініне ерекше назар аударылады. Қорыта айтқанда, антиқаһарман жағымсыз кейіпкер ретінде емес, ішкі қайшылықтар мен моральдық рефлексиялардың көркемдік тасымалдаушысы ретінде көрінеді, бұл оны адам болмысын танудың және қазіргі қазақ әдебиетінің мәдени-рухани динамикасын танытудың маңызды құралына айналдырады.

Кілт сөздер: антиқаһарман, гуманизм, қазақ әдебиеті, ішкі тартыс, постмодернизм, рухани ізденіс, моральдық дилемма.

Кіріспе

Қазіргі қазақ әдебиеті қоғамдық сананың дамуымен қатар өмір сүріп, заман шындығын көркемдік тұрғыдан бейнелеуге ұмтылып келеді. Бұл үрдісте дәстүрлі қаһарман бейнесіне балама ретінде жаңа типтегі, күрделі ішкі қайшылықтар мен рухани дағдарыстарды бастан кешіретін кейіпкер – антиқаһарман бейнесі қалыптасты. Антиқаһарман – сыртқы әрекетпен емес, ішкі күйзелісімен, дүниетанымдық дағдарысымен, моральдық таңдауларымен

* Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:

Ашимова М.Г., Шүкенай Г.Т., Уәли Н.М. Қазіргі қазақ әдебиетіндегі антиқаһарман бейнесі мен гуманистік мазмұнының байланысы // Yassawi Journal of Philology. – 2026. – №1 (1). – Б. 215-227. <https://doi.org/10.47526/2026-1/3107-3085.18>

*Cite us correctly:

Ashimova M.G., Shukenai G.T., Uali N.M. Qazirgi qazaq adebietindegi antiqaharman beinesi men gumanistik mazmunynyn bailany sy [The Relationship between the Antihero Image and Humanistic Content in Modern Kazakh Literature] // Yassawi Journal of Philology. – 2026. – №1 (1). – B. 215-227. <https://doi.org/10.47526/2026-1/3107-3085.18>

Мақаланың редакцияға түскен күні 19.06.2025 / жарияланған күні 30.03.2026

ерекшеленетін көркем бейне. Мұндай кейіпкер арқылы жазушылар адам болмысының терең қабаттарына үңіліп, заманның рухани, әлеуметтік және философиялық сұрақтарына жауап іздейді.

Бүгінгі прозадағы антиқаһарман дәстүрлі эпикалық батырдан, идеалдандырылған кейіпкерден мүлдем өзгеше. Ол – оқырманның ішкі жан дүниесін дір еткізер, шынайы өмірмен үндес, әлсіз де күшті, қателесетін де, ізденетін де адам. Бұл бейне қазіргі заманғы гуманистік құндылықтарды жеткізудің пәрменді көркемдік құралына айналды. Антиқаһарман арқылы қаламгерлер адамгершілік дағдарысын, әлеуметтік күйзелісті, тұлғалық жалғыздықты, өмір мәні мен жауапкершілік туралы күрделі сұрақтарды қозғайды.

Осы мақалада қазақ прозасындағы антиқаһарман бейнесінің көркемдік, идеялық ерекшеліктері мен оның гуманистік бағдарын анықтау мақсат етіледі. Зерттеу барысында Дулат Исабековтың «Сүйекші», Төлен Әбдіктің «Ақшоқыда қыс қатты», Смағұл Елубайдың «Ақ боз үй», Әбіш Кекілбаевтың «Аңыздың ақыры» сияқты шығармалардағы басты кейіпкерлердің болмыс-бітімі талданып, олардың қазақ әдебиетінің тарихи-көркемдік дамуындағы және гуманистік мазмұнды тереңдетудегі рөлі айқындалады.

Зерттеудің мақсаты – қазіргі қазақ прозасындағы антиқаһарман бейнесінің ерекшеліктерін анықтау және оның гуманистік мазмұнның экспонентіне айналу жолын анықтау.

Зерттеу міндеттері:

- антиқаһарманның негізгі белгілерін және олардың дәстүрлі әдеби кейіпкерден айырмашылығын сипаттау;
- антиқаһарманның ішкі жанжалын және оның гуманистік әлеуетін талдау;
- қазіргі қазақ әдебиеті шығармаларындағы мұндай кейіпкерлердің типологиясы мен қызметін белгілеу;
- әдеби парадигманың әлеуметтік-философиялық өзгерістердің әсерінен өзгеруін қарастыру.

Зерттеудің өзектілігі ішкі күйзелістерді, моральдық дилеммаларды және постмодернизм мен сәйкестік дағдарысы жағдайында дәстүрлі қаһармандықтың жоғалуын көрсететін «типтік емес» кейіпкерлерге деген қызығушылықтың артуымен анықталады. Антиқаһарман күмән мен жаңа мағыналарды іздеу дәуірінің өкіліне, ал оның бейнесі әлеуметтік-мәдени өзгерістердің айнасына айналады.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы – антиқаһарман бейнесін гуманистік құндылықтар контексінде жан-жақты әдеби-философиялық талдауда, сондай-ақ классикалық және қазіргі кейіпкерлерді типологиялық тұрғыдан салыстыруға, автор мен оқырманның кейіпкерді қабылдауындағы терең өзгерістерді анықтауға мүмкіндік береді.

Зерттеу әдістері мен материалдар

Зерттеу қазақстандық авторлардың күрделі моральдық және әлеуметтік қақтығыстарды бейнелейтін антиқаһармандардың бейнесін беретін шығармаларына негізделген. Орталық кейіпкерлері дәстүрлі ерлік мұраттарына сай келмейтін, олардың іс-әрекеті мен ішкі тәжірибелері гуманистік идеяларды жеткізудің маңызды арнасына айналған шығармаларға назар аударылады.

Антиқаһарман бейнесін гуманистік мазмұн аясында талдау үшін мәтіндерді терең талдауды қамтитын әдеби тәсіл қолданылды. Зерттеу барысында кейіпкерлердің символдық мәніне, олардың ішкі қайшылықтарына және қазіргі қоғамның сын-қатерлеріне жауап беретін моральдық таңдауларына ерекше назар аударылды. Бұл антиқаһармандардың өзіне тән белгілерін анықтауға ғана емес, бұл кейіпкерлердің қазақ әдебиетіне тән кеңірек гуманистік-философиялық идеялар контексіне қаншалықты сәйкес келетінін анықтауға мүмкіндік берді.

Антиқаһарман бейнесі мен гуманистік құндылықтардың арақатынасын тереңірек түсіну үшін салыстырмалы әдіс қолданылды. Бұл ретте дәстүрлі қаһармандарды бейнелейтін

шығармалар орталық тұлғалар антиқаһарман болып табылатын шығармалармен салыстырылды. Бұл осы кейіпкерлерді қабылдаудағы негізгі айырмашылықтарды анықтауға және әдеби дәстүрлердің жаңа әлеуметтік-философиялық талаптарға сай қалай өзгеретінін түсінуге мүмкіндік берді.

Контекстік тәсіл кейіпкерге қарсы бейнелерді жасауға әсер ететін әлеуметтік және мәдени факторларды зерттеуге негіз болды. Шығармаларды талдауға тарихи-мәдени контекстерді енгізу кейіпкерлер бетпе-бет келетін моральдық-этикалық мәселелердің мәнін дәлірек түсіндіруге, сондай-ақ бұл мәселелердің кеңірек гуманистік пікірталастарда қалай көрініс тапқанын түсінуге мүмкіндік берді.

Бұл зерттеу әдістері қазіргі қазақ әдебиетіндегі антиқаһармандардың қайталанбас ерекшеліктерін, сондай-ақ олардың әлеуметтік-мәдени рефлексияның маңызды элементі болып табылатын гуманистік идеяларды жеткізушілер ретіндегі маңызын анықтауға ықпал етті.

Талдау мен нәтижелер

Қазіргі қазақ прозасындағы антиқаһарман – көркем әлем мен рухани ахуалдың түйіскен тұсынан орын алатын жаңа кейіпкерлік бейне. Бұл образ бүгінгі әдебиетте сыртқы әрекетпен емес, ішкі үнсіз күреспен дараланады. Ол идеалдан гөрі тірі, қаһарманнан гөрі күмәншіл, шындықтан ешқашан алшақтай алмайтын шынайы адам. Осындай бейнелердің жасалуы – қоғамның рухани, мәдени трансформациясымен сабақтас. Заман өзгерген сайын әдебиет те, адам да өзгереді. Қазір кейіпкер әрекет арқылы емес, ішкі күйі, сезімі, ойы арқылы көрінеді. Ол күрескер емес – іздеуші. Ол жеңбейді – түсінеді. Осы арқылы гуманистік мазмұн дидактикалық сипатынан арылып, терең интуитивтік, рухани ізденіс деңгейіне көтеріледі.

Бұл үрдісті зерттеушілер де түрлі қырынан зерделеп келеді. Мәселен, U. Samenkyzy, S. Kulbarak және R. Turysbek: «Қазіргі кейіпкер болмысы – ішкі күйзеліс пен ұлттық бірегейліктің тоғысу нүктесі. Заманауи проза тұлғаның психологиялық күрделі құрылымын терең ашуға бағытталған» деп жазады [1].

В. Aitbayeva және әріптестері: «Гуманистік мазмұн исламдық дүниетаныммен және мәдени контекспен тығыз байланысты, ал моральдық ізденіс – қазіргі прозаның өзегіне айналған басты құбылыс» деп атап өтеді [2]. Аталған зерттеулер қазіргі қазақ әдебиетінде қаһарманның жаңа типі ішкі қайшылықтармен арпалысатын, рухани мағына іздейтін кейіпкердің алдыңғы қатарға шыққанын көрсетеді. Бұл – кейіпкердің тек әлеуметтік тип емес, ішкі дүниесімен, психологиялық иірімдерімен дараланатын бейнеге айналғанының дәлелі. Осы тұрғыда антиқаһарман бейнесі көркем шығармадағы заман рухын, адам болмысының күрделілігін ашатын маңызды құрал ретінде танылып, прозаның гуманистік мазмұнын тереңдетуге ықпал етеді.

G. McGuire: «Классикалық қаһарман – бұл қоғам мүддесін жеке мүддесінен жоғары қоятын, моральдық тұрғыдан тұтастыққа жеткен тұлға» деп тұжырымдайды [3]. Осы негізде қазіргі прозада қалыптасқан антиқаһарман бейнесі дәл осы тұтастық пен идеалға қарсы қойылатын, ішкі қақтығыстармен күресетін кейіпкер ретінде ерекшеленеді.

G. Omarbekova мен E. Aasland: «Халық мақал-мәтелдеріндегі когнитивтік құрылымдар қазіргі кейіпкер дүниетанымымен тығыз сабақтасып, ұлттық даналықтың заманауи санада сақталуын қамтамасыз етеді» дейді [4]. Бұл байланыс антиқаһарманның ішкі бағдарын тек жеке психологиялық күй емес, сонымен қатар ұлт мәдениеті мен рухани тәжірибесімен тығыз ұштасқан күрделі құрылым ретінде тануға мүмкіндік береді.

A. Oskembaу және әріптестері: «Қазақ әдебиетіндегі тарихи қарсылықтық бейнесі отаршылдыққа қарсылық идеяларымен сабақтасып, кейінгі дәуірдегі жаңа кейіпкерлік типтің бастауына айналды» деп көрсетеді [5].

Z. Aimukhambet және зерттеу тобы: «Көркем мәтіндегі бинарлы оппозициялар мен ішкі қайшылықтар кейіпкер бейнесін күрделендіріп, философиялық тереңдік береді» деп тұжырымдайды [6].

В. Yerdembekov және авторлар: «Алаш идеясының гуманистік әлеуеті қазіргі әдеби процесте ұлттық рух пен адамгершілік ұстанымның көркемдік өзегіне айналып отыр» дейді [7]. Бұл – ұлттық идеяның қазіргі прозада да көркемдік негіз ретінде сақталып, кейіпкер болмысындағы рухани бағдар ретінде танылатындығын көрсетеді.

Р. Verikbolova мен әріптестері: «Кейіпкер бейнесінің типологиясы тарихи-әлеуметтік өзгерістермен қатар көркемдік таным мен авторлық көзқарастың өзгеруінің нәтижесі ретінде қалыптасады» деп атап өтеді [8].

С. Roosien: «Кеңестік және посткеңестік прозаның арасындағы көркемдік көзқарас айырмасы антиқаһарман бейнесінің пайда болу себептерін тарихи және идеологиялық тұрғыдан түсіндіруге мүмкіндік береді» деп жазады [9].

А. Timurovna және әріптестері: «Қазақ және поляк әдебиеттеріндегі кейіпкер психологиясындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтар гуманизмнің универсалды табиғатын көрсетеді» дейді [10].

У. Жанбершиева мен К. Кудайбергенова өз мақаласында Нұрпейісов шығармаларындағы психологиялық тереңдікті басты гуманистік мазмұнның айғағы ретінде сипаттайды. Зерттеушілердің айтуынша, «жазушы кейіпкерлерінің ішкі әлемін ашу арқылы адам табиғатындағы қайшылықтарды, рухани азап пен әлеуметтік әділет ізденісін бейнелейді. Героикалық және антигероикалық сипаттар кейіпкер бойында қатар өріліп, шынайы адамдық болмысты көрсетеді» [11].

А. Altynbek мен А. Mussabekova: «Постмодернистік әдебиеттегі психологиялық бөлектену мен рухани ізденістің күшеюі — заманауи кейіпкердің ішкі драмасын ашудың басты тәсілі» деп атап көрсетеді [12].

Кейіпкердің ішкі әлеміне назар аудару қазіргі әдебиеттануда кеңінен қарастырылып келе жатқан мәселелердің бірі. Заманауи зерттеулердің бірінде көркем мәтіндегі кейіпкер болмысы оның рухани күйзелісі мен тұлғалық ізденісі арқылы ашылатыны атап көрсетіледі [13]. Бұл пікір қазіргі қазақ прозасындағы антиқаһарман бейнесін талдауда да маңызды, өйткені мұндай кейіпкер көбіне сыртқы әрекетімен емес, ішкі қайшылықтары арқылы көрінеді.

Осылайша, қазіргі қазақ әдебиетінде антиқаһарман бейнесі жай ғана эстетикалық құбылыс емес — ол оқырман мен қоғам арасындағы рухани көпір қызметін атқарады. Оның ішкі дағдарысы біздің уақытымыздың бейнесі, гуманистік мазмұны – адамзаттық ой мен ар-ожданның жаңғыруы. Бұл бейне арқылы әдебиет өз бастауына, өз миссиясына қайта оралады: адамды адамға айналдыру, жан мен жүректі сөйлету. Антиқаһарманның адасуы мен ізденісі – бүгінгі адамның экзистенциалдық күйін көркемдік құралмен ұғынудың бір жолы. Ол арқылы жазушы да, оқырман да өзінің рухани шындығымен бетпе-бет келіп, қоғам мен адамның арақатынасын қайта пайымдауға мүмкіндік алады.

Осы зерттеу аясында салыстырмалы әдіс элементтерімен әдеби-көркем талдау жүргізілді. Талдау барысында бірқатар классикалық және қазіргі қазақ әдеби шығармаларындағы қаһарман мен антиқаһарман бейнелері салыстырылып қарастырылды. Талдаудың негізгі мақсаты – антиқаһармандық қасиеттердің шығармалардың гуманистік мазмұнымен қалай үйлесетінін анықтау, сондай-ақ қаһармандық модельдің қазіргі прозада қалай трансформацияға ұшырағанын айқындау болды. Бұл ретте кейіпкердің ішкі әлеміне, моральдық таңдауына және қоғамдық-тарихи контекстегі орнына баса назар аударылды. Салыстырмалы талдау барысында дәстүрлі қаһарман – батыр, ұстын бейнесі ретіндегі концептпен салыстырғанда, антиқаһарманның адамның ішкі шындығын, рухани күйзелісін жеткізудегі рөлі айқын көрінді. Осы арқылы қазіргі қазақ прозасы адамтанушылық, философиялық бағытқа, гуманистік бағдарға бет бұрғаны байқалады (1-кесте).

1-кесте – Қазақ әдебиетіндегі қаһарман мен антиқаһарман бейнелеріне салыстырмалы талдау

Шығарма	Автор	Кейіпкер түрі	Тән сипаттамасы (антиқаһармандық қырлар)	Гуманистік мазмұны
«Сүйекші» [14]	Дулат Исабеков	Тұңғыш – қарапайым «кішкентай адам»	Қоғамнан шет қалған, кішіпейіл, өмірдің ауыртпалығын көтерген, рухани таза, ішкі қайшылығымол адам	Адамның қадір-қасиетін, сабыр мен мейірімділікті дәріптеу, кішіпейілдіктің адамгершілік құндылық екенін көрсету
«Ақшоқыда қыс қатты» [15]	Төлен Әбдік	Қарапайым ауыл адамы	Батыр емес, күнделікті өмірдің қиыншылығына қарсы тұратын, ар-ождан мен жауапкершілік иесі	Қиын жағдайда да адамдық пен жанашырлықтан айнымай, мейірім арқылы өмір мәнін табу идеясы
«Ақбоз үй» [16]	Смағұл Елубай	Аштық жылдарындағы қарапайым қазақтар	Тағдыр тәлкегіне түскен, үмітін жоғалтпаған, рухы биік қарапайым жандар	Қиыншылыққа қарамастан бір-біріне жанашыр болу, адамдық пен рухани тазалықты сақтау
«Аңыздың ақыры» [17]	Әбіш Кекілбаев	Хан – рухани күйзеліспен кінәлілік бейнесі	Сырттай құдіретті, іштей әлсіз, ар-ұждан азабын тартқан билеуші	Билік пен адамгершіліктің, махаббат пен менмендіктің арасындағы күрес, рухани тазару мен ар алдындағы жауапкершілік идеясы

Жүргізілген салыстырмалы-аналитикалық талдау қазіргі қазақ прозасындағы антиқаһарман бейнелерінің гуманистік идеялармен өзара байланысын терең пайымдауға жол ашты. Бұл зерттеу барысында классикалық қаһарман моделінен өзгеше типтегі кейіпкерлердің көркемдік, психологиялық және философиялық болмысы жан-жақты сараланды. Әдебиеттану мен гуманитарлық ғылымдар саласындағы заманауи ғылыми зерттеулерге сүйене отырып, әрбір шығармадағы кейіпкер бейнесі нақты талдау нысанына айналды.

Әсіресе кейіпкердің ішкі әлемі, моральдық таңдауы, адамгершілік жауапкершілігі, психологиялық күйзелісі мен қоғаммен қарым-қатынасы гуманистік мазмұнды жеткізудің көркем тетігі ретінде қарастырылды. Бұл талдау қазіргі прозадағы антиқаһарманның жай ғана шеткері кейіпкер емес, қайта адам болмысының ішкі қайшылықтарын бейнелейтін, оқырманмен терең эмоционалдық және рухани байланыс орнататын өзекті образ екенін көрсетті.

Осыған байланысты мақалада қарастырылған әрбір көркем мәтін бір жағынан, нақты тарихи-мәдени және әлеуметтік контексті бейнелесе, екінші жағынан, жалпыадамзаттық гуманистік құндылықтардың көркем көрінісі ретінде пайымдалды. Кейіпкерлердің ішкі тартыстары, үнсіз қарсыласулары, адасулары мен ізденістері — бәрі де бүгінгі әдебиетте адамның ішкі даусы мен рухани тіршілігінің көркем шындығы ретінде бағаланды.

1. Дулат Исабеков – «Сүйекші»

Антиқаһарман образы Д. Исабековтің «Сүйекші» шығармасында басты кейіпкер Тұңғыш («сүйекші, зират қазушы»), қарапайым зират қазушы ретінде бейнеленеді. Ол өмірге жанашырлықпен қарап, өзіне тән қайшылықтарымен «кішкендай адам» («маленький человек») образына тән кейіпкерге айналған. Ғылыми әдебиетте айтылғандай, Исабеков барлық шығармаларында дәл осы «кіші адам» тақырыбын қолдайды. Сондықтан Тұңғыш шеберлікпен суреттелген антиқаһарман: қоғамдық батырлық идеалдарынан гөрі өз ішкі жан-дүниесінде күрделі сезімдерді басынан өткереді.

Гуманистік идеялар Тұңғыштың айтарлықтай батырлығы жоқ болса да, оның адамгершілік қасиеттері айқын көрінеді. Мысалы, шығарманың өзегі — оның үнемі өзгелерге қамқорлықпен қарауы мен сабырлы мінезі. Бұл қимылдары арқылы әділетсіз ортаға қарамастан адамгершілік идеялар жеткізіледі. Осы тұрғыдан қарағанда, Исабековтің шығармасында қоғамдық оқиғалар емес, адамның жан-дүниесі басты назарда болады. Бұл «Сүйекші» повесінде қарапайым адамның қасіреті, ауыртпалығы суреттеліп, оның ішкі мейірімі мен рухының тазалығы оқырманға гуманистік хабар таратқысы келеді.

Символдық мәні «Сүйекші» атауы өзі өлім мен ауыртпашылыққа балау болғандықтан, кейіпкердің қарапайым тағдыры символикалық мәнге ие. Тұңғыш ақырында қоғамнан жырақтап, өз тағдырын өз қолымен тапсыратын адам ретінде суреттеледі. Оның жоқтауында өлім мен өлімнің үстінде қалушылық, яғни «өмір мен өлім» арасындағы нәзік шекара көрініс табады.

Моральдық-элеуметтік қайшылықтар: Романдағы кейіпкер ана мен халықтың азапты тағдырын көзімен көріп, әділетсіздікке қарамастан адамгершіліктен айнымайды. Мысалы, ол күнәлілердің бала-шағасына қамқорлық жасап, абыройын сақтауға тырысады. Бұл таңдаулар арқылы ғажайып батырлық болмаса да, негізгі адамдық қасиеттер алға шығады.

Дәстүрлі қаһарманмен салыстырғанда Исабековтің Тұңғышы әдеттегі батыр бейнесіне сай келмейді: ол физикалық ерлік жасамайды, тек қайғы-қасіретпен күреседі. Бұл тұрғыдан қарағанда, оның бейнесі кеңестік идеологияның қаһармандарының айқын контрастында тұр: ондағы қаһармандар «ғасырлы ерлікке» ұмтылса, Тұңғыш шынайы адамгершілік пен кішіпейілділікті дәріптейді.

Мұндай кейіпкер типі қазіргі әдебиеттануда «кішкентай адам» концептісімен байланыстырылады. Зерттеушілер қазақ прозасында тұлғаның элеуметтік әлсіздігі мен ішкі рухани беріктігінің қатар бейнеленуі гуманистік бағыттың күшеюін көрсететінін атап өтеді. Мәселен, Р. Berikbolova және әріптестері кейіпкер типологиясы тарихи-элеуметтік өзгерістермен бірге өзгеріп, әдебиетте қарапайым адамның рухани әлеміне ерекше назар аударылғанын көрсетеді [8]. Сонымен қатар, М. Амангелдина мен Ж. Тлеуова қазіргі қазақ прозасында сыртқы әрекеттен гөрі кейіпкердің ішкі психологиялық күйіне басымдық берілетінін атап өтеді [18]. Осы тұрғыдан алғанда, Тұңғыш бейнесі — қоғамнан шет қалғанымен, адамгершілік құндылықтарын сақтаған антиқаһармандық тұлғаның айқын үлгісі.

2. Төлен Әбдік – «Ақшоқыда қыс қатты»

Антиқаһарман образы Т. Әбдіктің бұл повесі 1980-жылдардың аяғында жарық көріп, Отан соғысы немесе зардапты қиын жылдар кезеңіндегі бір ауыл өмірін көрсетеді. Басты кейіпкер – ауқатты емес, қарапайым ауыл адамы: ол патриоттық эпос қаһарманы емес, күнделікті өмірдің қым-қуыт мәселелерімен бетпе-бет келеді. «Ақшоқыда қыс қатты» (1987) повесінің мазмұны мен кейіпкерлері ауыр қыс пен соғыс салдарын паш етеді. Мұнда батырлық емес, адамгершілік ауыртпалығы басты орын алады: кейіпкер көмек сұрағандарға аяушылық танытып, өз отбасына қамқор болып, қиын таңдау алдында ұшырайды.

Гуманистік идеялар повестегі кейіпкерлердің іс-әрекеті мен ішкі талқылаулары арқылы гуманистік идеялар ұсынылады. Мысалы, кейіпкер соғыс кезінде қорғасындайғыларға көмектесіп, бейкүнә жануарларға аяушылық танытады. Ол бомба жарып, тыныштық орнағанда өз ауылына оралу мүмкіндігі бола тұрып, жетім қалған балаларға қамқорлық жасайды. Бұл әрекеттер арқылы шығармашылық адамгершілік идеяларын – көмектесу, қайырымдылықты, жанашырлықты – оқырманға жеткізеді.

Бұл сипат қазіргі қазақ прозасындағы кейіпкердің психологиялық күрделенуімен байланысты. Зерттеушілердің пікірінше, заманауи әдебиетте кейіпкердің басты ерекшелігі – оның ішкі күйзелісі мен моральдық таңдау сәттері арқылы ашылатын адамгершілік болмысы. U. Samenkyzy, S. Kulbarak және R. Turysbek қазіргі прозада ұлттық бірегейлік пен тұлғаның ішкі дағдарысы өзара байланыста бейнеленетінін атап өтеді [1]. Сонымен бірге, А.

Altynbek мен A. Mussabekova постмодернистік әдебиетте кейіпкердің ішкі драмасы мен рухани ізденісінің күшеюі гуманистік мазмұнды тереңдететінін көрсетеді [12]. Бұл тұрғыдан алғанда, повестегі қарапайым ауыл адамының бейнесі – батырлықтан гөрі адамгершілік таңдауға негізделген антиқаһарман типінің көрінісі.

Символдық мәні повестің атауы – қатал қыс («Ақшоқыда қыс қатты»), оның қаталдығы басты кейіпкердің өміріндегі сынақтарды білдіреді. Қар басқан жер символы –қайғылы шынайылық пен қиындық; ол қоғамның қатыгездігін бейнелейді. Ал кейіпкерлердің өзара мейірімділігі мен қол ұшын беруі қардың аязынан арылған көктемді елестетіп, үміт пен адамның адамгершілік қасиеттерін білдіреді.

Моральдық таңдаулар Қаһарман жоғары мақсаттарға емес, өз отбасы мен қауымына деген жауапкершілікке негізделген шешімдер қабылдайды. Мысалы, оның алдында тұрған басты сайлау – аман қалу үшін қимылдау немесе қауіпті аймақта қала беру. Повесть тұрғысынан ол адамның адамгершілік парызын орындап, өз бойынан батырлық пен дүниеқорлықтың қарама-қарсы қасиеттерін бөліп қарастыруға мәжбүр болады.

Дәстүрлі қаһарманмен салыстырғанда, Әбдіктің бұл шығармасы дәстүрлі батырлық эпостарының қаһармандарын жек көру тұрғысында емес, керісінше қарапайым адам тағдырын бейнелейді. Мұнда басты адам – ұлы ерлік үшін күрескер емес, бар ынтасын өзінің адамгершілік борышына арнаған тұлға. Бұл тәсіл әдебиеттегі жаңа әлеуметтік-философиялық талаптарға жауап береді: қаһарман образын өзгертіп, кез келген адамның ішкі күресін пафоссыз бейнелеу арқылы оқырманға жақын етеді.

3. Смағұл Елубай – «Ақ боз үйі»

Антиқаһарман образы С. Елубайдың «Ақ боз үйі» романы – 1932–33 жылдардағы ашаршылыққа арналған трилогияның бірінші томы. Шығарманың басты кейіпкерлері – аштықтан қиналған қарапайым қазақ даласы тұрғындары. Олар рухани таза, мейірімді адамдар болса да, өмірлік қиындықтарға түсіп, олардың тағдыры қасіретке толы. Осы екі жақты сипаттамасы арқылы кейіпкерлер антиқаһарманға айналады: олар бейбіт замандағы батырлар емес, жабырқаған жандар, бірақ через олардың өзара қарым-қатынасы мен үміті гуманистік идеяны жеткізеді.

Гуманистік идеялар Романдағы оқиғалар аштық пен әділетсіздіктің зардаптарын бейнелейді, бірақ сол арқылы адам төзімділігі мен жанашырлығының маңыздылығын көрсетеді. Мәселен, бас кейіпкерлердің бірі аштықтан әкесінен айрылған кезде сол елдің балаларын құтқармақ болады; бұл әрекет эгоизм емес, адамгершілік идеяны дәріптейді. Яғни, сюжеттік қайшылықтар арқылы адамгершілік идеялары – бір-біріне көмектесу, қасірет көрген жандарға қамқорлық жасау – оқырманға әсерлі түрде жеткізіледі.

Ашаршылық тақырыбын бейнелейтін мұндай шығармаларда кейіпкер тағдыры көбіне тарихи-әлеуметтік жағдайлардың ықпалында қалыптасады. Oskembaу және әріптестері қазақ әдебиетіндегі тарихи қайшылықтардың көркем мәтінде жаңа кейіпкер типтерінің қалыптасуына әсер еткенін атап өтеді [5]. Сонымен бірге, Timurovna және зерттеу тобы ұлттық әдебиеттердегі кейіпкер психологиясының ұқсастықтары гуманизмнің универсалды сипатын көрсететінін айтады [10]. Сондықтан «Ақ боз үй» романындағы қарапайым адамдар бейнесі тек тарихи трагедияны ғана емес, қиын кезеңдегі адамгершілік пен жанашырлықтың құндылығын көрсететін гуманистік символ ретінде қабылданады.

Символдық мәні Романдағы «ақ боз үй» – ескі киіз үйдің ақ түсі мен мейірімділігі – халқымыздың тазалығын, сабырын білдіреді. Алайда оның қар басып қалуы халықтың үміті мен тағдырын көрсетеді. Осылайша, үйлердің көрінісі қоғамның ақтаңдақ тарихын образды түрде береді. Кейіпкерлердің ішкі қайталмас бейнесі арқылы шығарманың жалпы символикасы құрбандық пен қайта өрлеу, гуманизм мен бейбітшілік құндылықтарына фокус салады.

Моральдық таңдаулар жазушының кейіпкерлері қатаң қиын кезеңде ел мен туыскандарын қорғау мақсатында қиын шешімдер қабылдайды. Мысалы, кейіпкерлердің бірі

аштық басталғанда ауылды тастап, жұмысқа кетуге рұқсат етеді, ал екіншісі отбасы қалуына бел байлайды. Осы таңдаулар олардың адамдық ар-намысымен, жанашырлығымен түсіндіріледі.

Дәстүрлі қаһарманмен салыстырғанда: Бұл романдағы кейіпкерлерді қарап, олар махаббат пен қамқорлыққа деген шынайы талпыныспен сипатталады. Олардың ерлігі физикалық емес, рухани тұрғыда көрініс табады. Роман қатаң әлеуметтік жағдайда тәрбиеленген дәстүрлі қаһарман идеалдарынан гөрі әрқайсысының ішкі әлемін паш етеді, бұл қазіргі әдебиеттің жаңаша гуманистік-идеологиялық талаптарына сәйкес келеді.

Қазіргі прозада кейіпкердің психологиялық тереңдігін көрсету мәселесі көптеген зерттеулерде қарастырылып келеді. Мәселен, С.Сыздықов және әріптестерінің еңбектерінің бірінде тәуелсіздік кезеңіндегі прозада кейіпкер бейнесінің күрделене түскені, оның ішкі дүниесі мен өмірлік таңдаулары көркемдік талдаудың негізгі нысанына айналғаны көрсетіледі [19]. Бұл тұжырым талданып отырған шығармалардағы кейіпкерлер табиғатын түсіндіруге де сәйкес келеді.

4. Әбiш Кекiлбаев – «Аңыздың ақыры»

Антиқаһарман образы Ә.Кекілбаевтың «Аңыздың ақыры» романы – қазақ әдебиетіндегі философиялық-психологиялық прозаның биік үлгісі. Шығармада хан бейнесі дәстүрлі батыр немесе қаһарман ретінде емес, рухани күйзеліс пен адамдық азапты бастан кешкен тұлға ретінде суреттеледі. Ханның ішкі монологтары, кінә мен өкініш сезімдері арқылы ол антиқаһарман деңгейіне көтеріледі: билігі бар, бірақ рухани әлсіз, жүрегінде жалғыздық пен қорқыныш бар адам.

Мұндай психологиялық талдау қазіргі әдебиеттанудағы бинарлық оппозициялар теориясымен де түсіндіріледі. Z. Aimukhambet және әріптестері көркем мәтіндегі ішкі қайшылықтар мен қарама-қарсылықтар кейіпкердің философиялық тереңдігін арттыратынын атап өтеді [6]. Сонымен қатар, С. Roosien кеңестік және посткеңестік әдебиеттегі көркемдік көзқарастың өзгеруі кейіпкер бейнесінің күрделенуіне әкелгенін көрсетеді [9]. Осы тұрғыдан алғанда, Кекілбаевтың ханы — сыртқы билік пен ішкі әлсіздік арасындағы қайшылықты бойына жинақтаған антиқаһармандық тұлға.

Гуманистік идеялар Романда басты ой – билік пен адамгершіліктің, махаббат пен менмендіктің арасындағы күрес. Хан бейнесі арқылы жазушы адам табиғатының екіжақтылығын көрсетеді: сырттай құдіретті, іштей әлсіз адам. Автордың гуманистік идеясы – әрбір тұлға қаншалықты биік дәрежеге жетсе де, рухани тазалық пен мейірімнен айырылмауы керек деген ой. Ханның кінәсі – өз махаббаты мен билігі үшін адам тағдырын құрбан етуі, бірақ дәл осы қателік арқылы ол адамдық күйге қайта оралады.

Символдық мәні: Романдағы аңыз желісі мен символдар жүйесі (тас мүсін, шөл дала, ай жарығы, зындан) – адамның ішкі әлемін бейнелейтін көркем құралдар. Тас мүсін – мәңгіліктің белгісі ғана емес, рухани тоңу мен қатыгездіктің символы. Хан бейнесі арқылы адам жанының мәңгілік азабы мен ар тазалығының мағынасы ашылады.

Моральдық-әлеуметтік қайшылықтар: Шығармада кейіпкер өз ішкі күйзелісі мен билікке деген тәуелділігінің арасындағы қайшылыққа тап болады. Ол әділет пен зұлымдықтың, махаббат пен менмендіктің арасына түскен адам. Ханның ішкі диалогы мен үнсіздігі арқылы жазушы қоғамдағы моральдық құндылықтардың әлсіреуін сынға алады.

Дәстүрлі қаһарманмен салыстырғанда: Кекілбаевтың ханы – батырлық эпос қаһармандарынан өзгеше. Ол жауды жеңбейді, керісінше өз жанындағы қорқыныш пен өкінішпен күреседі. Осы арқылы автор адам болмысының терең қабаттарын, рухани азап пен ар тазалығын көрсету арқылы гуманистік идеяны жеткізеді.

Бұл бағыттағы өзгерістер қазіргі әдебиеттанудағы постмодерндік талдаулармен де үндеседі. М. Амангелдина және Ж. Тлеуова қазіргі әдебиеттің психологиялық шындықты ашу үшін сыртқы оқиғадан бас тартатынын атап өтеді [18]. Осы тұрғыда дәстүрлі қаһармандықтың эволюциясы да ішкі әлем мен рухани уайымға бағытталған көркемдік

парадигмаға айналды. R. Shanaev және әріптестері қазіргі қаһарман бейнесіндегі мифологиялық сана мен тарихи жадының ықпалын көрсетсе [20], Г. Орда дәстүр мен жаңашылдық арасындағы диалогты атап өтеді [21]. Демек, қазақ әдебиетіндегі қаһармандық жүйе тек дәуірдің көркем шындығын ғана емес, ұлттық сананың үздіксіз жаңғыру үдерісін де бейнелейді.

Осы мысалдар қазіргі қазақ прозасында антиқаһарман бейнесінің кең таралған көркемдік модельге айналғанын көрсетеді. Зерттеушілердің пікірінше, мұндай кейіпкерлер қоғамдық идеалдарды емес, адамның ішкі дүниесін, моральдық жауапкершілігін және рухани ізденісін бейнелеуге бағытталған [1; 8]. Бұл үрдіс әдебиеттің гуманистік мазмұнын тереңдетіп, кейіпкерді әлеуметтік типтен гөрі философиялық-психологиялық тұлға ретінде көрсетуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Жүргізілген жан-жақты салыстырмалы-аналитикалық талдау қазіргі қазақ әдебиетіндегі антиқаһарман бейнесінің дәстүрлі қаһарман моделінен түбегейлі ерекшеленетінін анық көрсетті. Егер дәстүрлі қаһарман сыртқы ерлік, батырлық әрекеттер, қоғамдық идеалдарға қызмет етумен сипатталса, антиқаһарман – керісінше, моральдық белгісіздік пен рухани дағдарыс жағдайында өмір сүретін, ішкі күйзелістермен арпалысатын, өмірдің мәнін өздігінен түсінуге ұмтылатын адам. Бұл – бүгінгі әдебиет үшін жаңа, әрі өзекті көркемдік конструкция. Антиқаһарман сырттай әлсіз, әрекетсіз көрінуі мүмкін, бірақ оның бейнесі адам жанының терең иірімдерін бейнелеуде маңызды рөл атқарады.

Ол жағымсыз кейіпкер емес, қайта адам болмысының қайшылықты, толық жетілмеген, бірақ өмірге шынайы бейімделген тұстарын ашатын гуманистік образ. Оның ішкі күйзелісі, жалғыздығы, үнсіздігі қазіргі замандағы адам баласының рухани ахуалын дәл сипаттайтын көркем кілтке айналған. Экзистенциалдық мазмұнға толы бұл бейне адам мен әлем, адам мен өзі арасындағы қайшылықтарды бейнелейтін терең рухани кейіпкер. Ол жауды жену арқылы емес, өз ішіндегі күмән, қорқыныш, үмітсіздік және моральдық жауапкершілікпен күресу арқылы көркем күшке ие болады. Оның ең басты ерлігі өз ішкі тұтастығын сақтап қалуға, адами болмысын жоғалтпауға деген талпынысында жатыр.

Қазіргі қазақ прозасы осы типтегі кейіпкер арқылы әдебиеттің танымдық әрі тәрбиелік қызметін жаңа деңгейге көтереді. Бұл – адамға сырттай баға беру емес, оның ішкі рухани әлемін түсінуге ұмтылу, бұл – дидактизм мен қарапайым ұғымдағы идеалдан гөрі адам болмысының күрделілігін, қайшылығын, өзгергіш табиғатын қабылдауға шақыру. Антиқаһарман – оқырманнан айыптау емес, жанашырлық, кінәлау емес, түсінуге ұмтылу күтетін бейне. Ол оқырманға өз бейнесін көрсететін айна тәрізді.

Қорытындылай келе, қазіргі қазақ прозасындағы антиқаһарман бейнесі әдебиеттің гуманистік мазмұнын тереңдете отырып, жаңа дүниетанымдық парадигма ұсынатын көркемдік феномен. Бұл образ бүгінгі қоғамның рухани ахуалын, адамның мәні мен мағына іздеуін, оның ішкі азабы мен үнсіз сұрақтарын жеткізудің көркемдік құралына айналды. Антиқаһарман енді әдебиеттегі шеткері, екінші пландағы кейіпкер емес, керісінше, адам болмысының терең қабаттарын тануға, ұлт пен уақыт рухын сезінуге бағытталған негізгі көркемдік және философиялық арнаның өзегіне айналып отыр.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Samenkyzy U., Kulbarak S., Turysbek R. The concept of personality and national identity in contemporary Kazakh prose // Journal of Infrastructure, Policy and Development. – 2024. – Vol. 8, №12. – P. 1–13. <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i12.8632>.
2. Aitbayeva B., Karybaeva S., Mirzahmetov A., Toleubayeva K., Zharmaganbetova A. Historical reality as an integral system in the context of the development of Kazakh culture and Islamic traditions // Journal of Al-Tamaddun. – 2024. – Vol. 19, №1. – P. 121–131. <https://doi.org/10.22452/JAT.vol19no1.9>.

3. McGuire G. Aqyn agha? *AbaiZholly* as socialist realism and as literary history // Journal of Eurasian Studies. – 2018. – Vol. 9, №1. – P. 2–11. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2017.12.001>.
4. Omarbekova G., Aasland E. Contemporary Kazakh Proverb Research: Digital, Cognitive, Literary, and Ecological Approaches. – New York: Peter Lang Verlag, 2023. – 236 p. <https://doi.org/10.3726/b19538>.
5. Oskembay A.A., Kelgembayeva B.B., Yerdembekov B.A. The social and historical situation in the nineteenth-century Kazakhstan and the anti-colonial trend in Kazakh literature // Rupkatha Journal. – 2018. – Vol. 10, №3. – P. 1–10. <https://doi.org/10.21659/rupkatha.v10n3.11>.
6. Aimukhambet Z. et al. Unity and conflict of binary opposition in the structure of a literary text // *Komunikacija i kultura online*. – 2024. – No. 15. – P. 1–10. <https://doi.org/10.18485/kkonline.2024.15.15.1>.
7. Yerdembekov B., Kassymova A., Aubakirova K., Tulebayeva K. Implementation of the Alash idea in literary translations // *Open Cultural Studies*. – 2025. – Vol. 9, №1. <https://doi.org/10.1515/culture-2025-0052>.
8. Berikbolova P., Abiyar A., Aydogdu S. History of Kazakh literature classification // *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. – 2014. – Vol. 122. – P. 189–193. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.1325>.
9. Roosien C. Not by archives alone: The “revolution” in Soviet Central Asian literary studies // *Iranian Studies*. – 2022. – Vol. 55, №5. – P. 777–785. <https://doi.org/10.1017/irn.2022.19>.
10. Timurovna A. S. et al. Kazakh-Polish literary relations: A study of mutual influence and cultural exchange // *Journal of Ecohumanism*. – 2025. – Vol. 4, №4. – P. 337–343. <https://doi.org/10.62754/joe.v4i4.6735>.
11. Жанбершиева У., Кудайбергенова К.Т. Ә.Нұрпейісовтың «Қан мен тер» трилогиясындағы психологизм // Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің хабаршысы. – 2022. – Т. 61, №2. – Б. 84–90. <https://doi.org/10.52081/bkaku.2022.v61.i2.064>.
12. Altynbek A., Mussabekova A. Retraction Note: Psychological Approach in the Interpretation of 20th Century Kazakh Postmodern Literature // *Journal of Psycholinguistic Research*. – 2025. – Vol. 54, №1. <https://doi.org/10.1007/s10936-025-10135-7>.
13. Маткеримова Р.А., Калиева А.К., Хабибулла А. «Человек без имени»: геопэтика и кризис идентичности в повести Николая Веревоочкина // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2025. – №3 (137). – С. 208–218. <https://doi.org/10.47526/2025-3/2664-0686.245>
14. Исабеков Д. Сүйекші: повесть. [Электронды ресурс]. URL: <https://isabekov.com/?p=534> (қаралған күні 03.02.2025)
15. Әбдіков Т. Ақшоқыда қыс қатты: повесть. – Алматы: Жазушы, 1987. – 112 б.
16. Елубай С. Ақбоз үй: роман. [Электронды ресурс]. URL: <https://qozoqeli.dilib.uz/en/resources/01GFNYKC3W9RNFYGENF65YF5S7> (қаралған күні 03.02.2025)
17. Кекілбаев Ә. Аңыздың ақыры: роман. [Электронды ресурс]. URL: <https://adebiportal.kz/upload/iblock/5c9/5c9305b450bfd33831da984c5e1fd24f.pdf> (қаралған күні 03.02.2025)
18. Амангельдина М.С., Тлеуова Ж. Қазақ әдебиетіндегі лирикалық проза // Қарағанды университетінің хабаршысы. Филология сериясы. – 2024. – №1. – Б. 146–151. <https://doi.org/10.31489/2024Ph1/146-151>.
19. Сыздықов С.К., Тлеубекова Б.Т., Ибраева А.Д. Тәуелсіздік кезеңіндегі прозаның көрінісі: Б. Сарыбай шығармаларының көркемдік сипаты // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2025. – №3 (137). – Б. 7-16. <https://doi.org/10.47526/2025-3/2664-0686.229>
20. Shanaev R.U., Zholdasbekova B.U., Kakilbayeva I.T., Kovalenko A.G., Bayanbayeva Zh.A. Mythologism of modern Kazakh prose: lexical and semantic aspect // *Bulletin of Peoples’ Friendship University of Russia. Series Theory of Language. Semiotics. Semantics*. – 2023. – Vol. 14, №1. – P. 208–230. <https://doi.org/10.22363/2313-2299-2023-14-1-208-230>.
21. Орда Г.Ж. Қазіргі қазақ поэзиясындағы дәстүр мен жаңашылдық // ҚазҰУ хабаршысы. Филология сериясы. – 2024. – №3 (195). – Б. 152–165. <https://doi.org/10.26577/EJPh.2024.v195.i3.ph014>.

REFERENCES

1. Samenkyzy U., Kulbarak S., Turysbek R. The concept of personality and national identity in contemporary Kazakh prose // *Journal of Infrastructure, Policy and Development*. – 2024. – Vol. 8, №12. – P. 1–13. <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i12.8632>.
2. Aitbayeva B., Karybaeva S., Mirzahmetov A., Toleubayeva K., Zharmaganbetova A. Historical reality as an integral system in the context of the development of Kazakh culture and Islamic traditions // *Journal of Al-Tamaddun*. – 2024. – Vol. 19, №1. – P. 121–131. <https://doi.org/10.22452/JAT.vol19no1.9>.
3. McGuire G. Aqyn agha? AbaiZholy as socialist realism and as literary history // *Journal of Eurasian Studies*. – 2018. – Vol. 9, №1. – P. 2–11. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2017.12.001>.
4. Omarbekova G., Aasland E. Contemporary Kazakh Proverb Research: Digital, Cognitive, Literary, and Ecological Approaches. – New York: Peter Lang Verlag, 2023. – 236 p. <https://doi.org/10.3726/b19538>.
5. Oskembay A.A., Kelgembayeva B.B., Yerdembekov B.A. The social and historical situation in the nineteenth-century Kazakhstan and the anti-colonial trend in Kazakh literature // *Rupkatha Journal*. – 2018. – Vol. 10, №3. – P. 1–10. <https://doi.org/10.21659/rupkatha.v10n3.11>.
6. Aimukhambet Z. et al. Unity and conflict of binary opposition in the structure of a literary text // *Komunikacija i kultura online*. – 2024. – No. 15. – P. 1–10. <https://doi.org/10.18485/kkonline.2024.15.15.1>.
7. Yerdembekov B., Kassymova A., Aubakirova K., Tulebayeva K. Implementation of the Alash idea in literary translations // *Open Cultural Studies*. – 2025. – Vol. 9, №1. <https://doi.org/10.1515/culture-2025-0052>.
8. Berikbolova P., Abiyar A., Aydogdu S. History of Kazakh literature classification // *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. – 2014. – Vol. 122. – P. 189–193. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.1325>.
9. Roosien C. Not by archives alone: The “revolution” in Soviet Central Asian literary studies // *Iranian Studies*. – 2022. – Vol. 55, №5. – P. 777–785. <https://doi.org/10.1017/irn.2022.19>.
10. Timurovna A. S. et al. Kazakh-Polish literary relations: A study of mutual influence and cultural exchange // *Journal of Ecohumanism*. – 2025. – Vol. 4, №4. – P. 337–343. <https://doi.org/10.62754/joe.v4i4.6735>.
11. Zhanbershieva U., Kudaibergenova K.T. A. Nurpeiisovtyn «Qan men ter» trilogiasyndagy psihologizm [Psychologism in A. Nurpeisov’s Trilogy “Blood and Sweat”] // *Qorqyt Ata atyndagy Qyzylorda universitetinin habarshysy*. – 2022. – T. 61, №2. – B. 84–90. <https://doi.org/10.52081/bkaku.2022.v61.i2.064>. [in Kazakh]
12. Altynbek A., Mussabekova A. Retraction Note: Psychological Approach in the Interpretation of 20th Century Kazakh Postmodern Literature // *Journal of Psycholinguistic Research*. – 2025. – Vol. 54, №1. <https://doi.org/10.1007/s10936-025-10135-7>.
13. Matkerimova R.A., Kalieva A.K., Habibulla A. «Chelovek bez imeni»: geopoetika i krizis identichnosti v povesti Nikolaia Verevochkina [“The Man without a Name”: Geopoetics and the Identity Crisis in Nikolai Verevochkin’s Novella] // *Jasaui universitetiniñ habarshysy*. – 2025. – №3 (137). – S. 208–218. <https://doi.org/10.47526/2025-3/2664-0686.245> [in Russian]
14. Isabekov D. Suiekshi: povest [Suyekshi [The Gravedigger]: a story]. [Electronic resource]. URL: <https://isabekov.com/?p=534> (date of access 03.02.2025) [in Kazakh]
15. Abdikov T. Aqshoqyda qys qatty: povest [The Severe Winter in Aqshoqy]. – Almaty: Zhazushy, 1987. – 112 b. [in Kazakh]
16. Elubai S. Aqboz ui: roman [The White Yurt: a novel]. [Electronic resource]. URL: <https://qozoqeli.dilib.uz/en/resources/01GFNYKC3W9RNFYGENF65YF5S7> (date of access 03.02.2025)
17. Kekilbaev A. Anyzdyn aqyry: roman [The End of the Legend: a novel]. [Electronic resource]. URL: <https://adebiportal.kz/upload/iblock/5c9/5c9305b450bfd33831da984c5e1fd24f.pdf> (date of access 03.02.2025) [in Kazakh]
18. Amangeldina M.S., Tleuova Zh. Qazaq adebietindegi lirikalyq proza [Lyrical prose in Kazakh literature] // *Qaragandy universitetinin habarshysy. Filologia seriasy*. – 2024. – №1. – B. 146–151. <https://doi.org/10.31489/2024Ph1/146-151>. [in Kazakh]

19. Syzdyqov S.K., Tleubekova B.T., Ibraeva A.D. Tauelsizdik kezenindegi prozanyñ korinisi: B. Sarybai shygarmalarynyñ korkemdik sipaty [The reflection of the independence period in prose: The artistic characteristics of B. Sarybay's works] // Iasau universitetinin habarshysy. – 2025. – №3 (137). – B. 7-16. <https://doi.org/10.47526/2025-3/2664-0686.229> [in Kazakh]
20. Shanaev R.U., Zholdasbekova B.U., Kakilbayeva I.T., Kovalenko A.G., Bayanbayeva Zh.A. Mythologism of modern Kazakh prose: lexical and semantic aspect // Bulletin of Peoples' Friendship University of Russia. Series Theory of Language. Semiotics. Semantics. – 2023. – Vol. 14, №1. – P. 208–230. <https://doi.org/10.22363/2313-2299-2023-14-1-208-230>.
21. Orda G.Zh. Qazirgi qazaq poeziyasındagy dastur men zhanashyldyq [Tradition and innovation in modern Kazakh poetry] // QazUU habarshysy. Filologia seriasy. – 2024. – №3 (195). – B. 152–165. <https://doi.org/10.26577/EJPh.2024.v195.i3.ph014>. [in Kazakh]

The Relationship between the Antihero Image and Humanistic Content in Modern Kazakh Literature

Abstract. The article is devoted to a comprehensive study of the phenomenon of the antihero in modern Kazakh literature and its substantive connection with the humanistic trend of prose. The antihero is considered as an alternative type of literary character, opposed to the traditional hero, based on the ideals of valor, determination and social activity. Unlike the classical hero, the antihero is an internally split personality, experiencing moral doubts, existential searches and emotional crises, which reflects the in-depth attention of modern literature to individual psychology and spiritual experience. The study analyzed the artistic features of a number of prose works (“Süyekshi” (“The Gravedigger”) by Dulat Isabekov, “Aqshoqyda qys qatti” (“The Severe Winter in Aqshoq”) by Tolen Abdik, “Aq boz üi” (“The White Yurt”) by Smagul Elubai, and “Añzdyñ aqyry” (“The End of the Legend”) by Abish Kekilbaev) using comparative, literary and contextual approaches. The key features of the antihero are identified: refusal to actively fight, internal vulnerability, the desire to preserve human dignity in the face of spiritual and social pressure. Particular attention is paid to how the images of antiheroes become exponents of the humanistic ideas of the time, contribute to a rethinking of the concepts of heroism, duty and moral choice. To sum up, the antihero appears not as a negative character, but as an artistic bearer of internal conflicts and moral reflection, which makes him a significant tool for understanding human existence and expressing the cultural and spiritual dynamics of modern Kazakh literature.

Keywords: antihero, humanism, Kazakh literature, internal conflict, postmodernism, literary hero, spiritual search, moral dilemma.

Взаимосвязь между образом антигероя и гуманистическим содержанием в современной казахской литературе

Аннотация. Статья посвящена комплексному исследованию феномена антигероя в современной казахской литературе и его содержательной связи с гуманистическим направлением прозы. Антигерой рассматривается как альтернативный тип литературного персонажа, противопоставляемый традиционному герою, основанному на идеалах доблести, решительности и социальной активности. В отличие от классического героя, антигерой представляет собой внутренне раздвоенную личность, переживающую моральные сомнения, экзистенциальные поиски и эмоциональные кризисы, что отражает углублённое внимание современной литературы к индивидуальной психологии и духовному опыту.

В ходе исследования проанализированы художественные особенности ряда прозаических произведений («Сүйекші» («Могильщик») Дулата Исабекова, «Ақшоқыда қыс қатты» («Суровая зима в Ақшоқы») Толен Абдика, «Ақ боз үй» («Белая юрта») Смагула Елубая, «Аңыздың ақыры» («Конец легенды») Абиша Кекилбаева) с применением сравнительного, литературоведческого и контекстуального подходов. Определены ключевые черты антигероя: отказ от активной борьбы, внутренняя уязвимость, стремление сохранить человеческое достоинство в условиях духовного и социального давления. Особое внимание уделено тому, как образы антигероев становятся выразителями гуманистических идей времени, способствуют переосмыслению понятий героизма, долга и нравственного выбора.

Подводя итог, антигерой предстает не как отрицательный персонаж, а как художественный носитель внутренних конфликтов и моральной рефлексии, что делает его значимым инструментом познания человеческого бытия и выражения культурной и духовной динамики современной казахской литературы.

Ключевые слова: антигерой, гуманизм, казахская литература, внутренний конфликт, постмодернизм, литературный герой, духовный поиск, моральная дилемма.

Авторлар туралы мәлімет

Ашимова М.Г. – корреспондент-автор, оқытушы, *І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті*, e-mail: malika_amg@mail.ru, Қазақстан, Талдықорған қ.

Шукенай Г.Т. – PhD, аға оқытушы, *І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті*, e-mail: g.chukenaeva@zu.edu.kz, Қазақстан, Талдықорған қ.

Уәли Н.М. – филология ғылымдарының докторы, профессор, *А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының бас ғылыми қызметкері*, e-mail: nurgeldi.uali@tilbilimi.kz, Қазақстан, Алматы қ.

Information About the Authors

Ashimova M.G. – The Corresponding Author, Lecturer, *Zhetysu University named after I. Zhansugurov*, e-mail: malika_amg@mail.ru, Kazakhstan, Taldykorgan.

Shukenay G.T. – PhD, Senior Lecturer, *Zhetysu University named after I. Zhansugurov*, e-mail: g.chukenaeva@zu.edu.kz, Kazakhstan, Taldykorgan.

Uali N.M. – Doctor of Philological Sciences, Professor, Chief Researcher of *A. Baitursynuly Institute of Linguistics*, e-mail: nurgeldi.uali@tilbilimi.kz, Kazakhstan, Almaty.

Сведения об авторах

Ашимова М.Г. – автор-корреспондент, преподаватель, *Жетысуский университет имени И. Жансугурова*, e-mail: malika_amg@mail.ru, Казахстан, г. Талдықорған.

Шукенай Г.Т. – PhD, старший преподаватель, *Жетысуский университет имени И. Жансугурова*, e-mail: g.chukenaeva@zu.edu.kz, Казахстан, г. Талдықорған.

Уәли Н.М. – доктор филологических наук, профессор, главный научный сотрудник *Института языкознания имени А. Байтұрсынұлы*, e-mail: nurgeldi.uali@tilbilimi.kz, Казахстан, г. Алматы.